

Jogvédelem az élet kezdetén

A méhmagzat jogalanyi státusza

A történelem folyamán az emberi élet mindig jogi védettség alatt állt, az emberölés tényállását már az ókori források is elítélendő és feltétlen szankciót érdemlő cselekménynek tartották. Akad azonban olyan részterület, amelynek megítélése nem esett, illetve esik ilyen egységes megítélés alá: a kezdődő emberi élet „elpusztítása”. A kérdéskör, bár gyökerei az ókori világig nyúlnak vissza, a modern kor tudományos fejlődésének eredménye: ez olyan ismereteket, eredményeket hívott életre, amelyek szükségessé tették az abortusz megengedhetősége és a magzati jogalanyiség elismerése körüli megválaszolatlan kérdések újbóli felvetését világszerte.

Számos tudományág és jogterület foglalkozik az abortusz kérdéseivel, melyek megszámlálhatatlan vita témáját képezték és képezik ma is. A fejlődés hatására a XX. században az addig kialakult tudományos és erkölcsstani alapnézetek nagymértékben átalakultak, a liberalizációs társadalompolitika egyre inkább teret nyert a korábbi teljes tilalmat elrendelő rendelkezésekhez képest.

Ugyanez a komplexitás figyelhető meg a jogi szabályozás oldalán is: a polgárjog, a büntetőjog és az alkotmányjog alaptételei kerülnek a viták középpontjába.

Jelen írás nem próbál meg választ adni a témában felmerült vitás kérdésekre, inkább egyfajta összefoglalóként szolgál az abortusz és a magzati jogalanyiség polgári jogi szabályozásával kapcsolatban.

I. EURÓPAI UNIÓS KITEKINTÉS

A méhmagzat jogállásával, és az ezzel szorosan összefüggő abortusz-legalizáció kérdésével kapcsolatban napjainkban két, egymással teljes ellentétben álló nézet létezik: a liberális abortuszengedő, illetve a traditionalista, természetjogi alapokkal rendelkező vélemény. Az előbbi nézet képviselői a terhes nők méltóságát és önrendelkezési jogát tekintik elsődlegesnek, és azt hangsúlyozzák, hogy az állam nem kényszerítheti a nőket a magzat kihordására és megszületésére. Ebben a felfogásban

csak a már életképesse vált, vagy élve született magzat tekinthető az emberi jogok alanyának. A másik nézet szerint a magzatnak is joga van az élethez, ezért csak olyan esetekben szabad megölni, amikor a megszületett ember életének elvétele is megengedett.^[1]

Először is annak a tisztázása szükséges, hogy embernek, személynek tekinthető-e a méhmagzat, és ha igen, akkor ezt honnantól számítjuk: a fogantatástól, vagy egy más, későbbi időponttól?

- Az ehhez kapcsolódó legfőbb iránymutatást az Európai Unió szervei által kimunkált állásfoglalások adják. Az Európa Parlament Jogi Bizottsága által elkészített Rothley, illetve Casini jelentések^[2] számos megállapítása közül az alábbiak emelendők ki: „Az ember soha nem tekintendő tárgynak, mindig el kell ismerni személyiségét.”
- „egyértelmű, hogy az élethez való jog a fogantatás pillanatában kezdődik...”
- „tudatában kell lenni az emberi életvédelem szükségességének a megtermékenyítéstől kezdve”.

Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy ezek csak ajánlás jellegűek, így a nemzeti, tagállami törvényhozásra semmilyen mértékben nem kötelezőek. Ennek megfelelően eltérő a szabályozás az egyes országokban, de megállapíthatjuk, hogy alapvetően kétféle szemlélet köré csoportosulnak. (1) A „*pro life*” („életmentő”) szemlélet szerint, melyet mondhatunk hagyományos természetjogi szemléletnek is, az emberi élet a fogamzással kezdődik, a méhmagzat jogalany, személy, akit – ha korlátozásokkal is –, megillet a jogképesség, az élethez való jog, és emberi méltóságának tisztelete. Így minden magzatölés lényegében emberölés, amely csak kivételesen engedhető meg. Az indikációs modellt követő országok jogalkotása ezt az elméleti alapot fogadja el. (2) A „*pro choice*” („választáspárti”) szemlélet szerint, az emberi élet a születéssel kezdődik, a magzat nem jogalany, nem személy. Az anya – önrendelkezési joga alapján – szabadon dönt a magzat elpusztításáról a fogamzástól számított 10–12. hétig, s a méhmagzat életét csak közvetve védik ez időben. E csoportba sorolhatók a határidő-szabályozást követő országok.^[3]

Az elvi nézetkülönbségekkel is magyarázható, hogy a nemzetközi emberi jogi egyezmények és az alkotmányok egy-egy kivételtől eltekintve nem tartalmaznak kifejezett rendelkezést a magzat jogalanyiságáról, illetve a terhességmegszakításról. Így az egyes államok törvényhozói testületeire és alkotmányt értelmező bíróságaira hárul az a feladat, hogy az abortusz feltételeit meghatározzák.^[4]

[1] Halmai – Tóth, 2008, 328.

[2] Az Európai Parlament 1989. március 16-án hozott határozatában fogadta el a jelentéseket, majd ezek alapján születtek meg az Európai Tanács 1046/86. és 1100/89. határozatai.

[3] Jobbágyi, 2003a, 92.

[4] Halmai – Tóth, 2008, 329.

II. A TERHESSÉGMESZAKÍTÁS HAZAI SZABÁLYOZÁSA

A magyar szabályozásban a terhességmegszakítás az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény végrehajtásaként kiadott 76/1978. (XI. 3.) MT rendeletben jelent meg, melyet az Alkotmánybíróság által megalkotott 64/1991 (XII. 17.) AB határozat helyezett hatályon kívül. A 64/1991 (XII. 17.) AB határozatban szereplő indokolás közelebb áll a tradicionalista szemlélethez: lényegében az fogalmazódott meg, hogy a magzat a fogamzásától kezdve jogelméletileg is törvényesen tekintendő személynek: „A magzat életének védelme, annak megfogamzásától kezdve állami kötelesség, tehát a terhesség kezdeti szakaszában sem lehet egyedül az önrendelkezési jog az irányadó. Az állam objektív kötelezettségéből az élet védelmére következik, hogy nem engedhető meg az indok nélküli abortusz.”^[5] Ugyanakkor leszögezi, hogy előbb a törvényhozásnak kell eldöntenie, hogy kiterjeszti-e az alkotmányos jogalany státuszát a magzatra, s csak ezután vizsgálható, hogy mi következik az alapjogok értelmezéséből az abortusz megítélésére nézve.^[6] Ennek a szabályozásnak azonban, tekintve, hogy egy alapjog lényeges tartalmát határozná meg, törvényhozási útra kell tartoznia, és nem elégséges arról rendeleti keretek között dönteni: „A magzat jogalanyiságáról való döntés az ember jogi státuszának újbóli meghatározása. Ez az alapjogok értelmezéséhez képest előkérdés, az Alkotmány belső összefüggéseiből le nem vezethető külső – tartalmilag alkotmányozói – döntés, amelynek legcélszerűbb szabályozási módja az lenne, ha magában az Alkotmányban fektetnék le.”^[7] A 64/1991 (XII. 17.) AB határozat tehát a törvényhozásra hárította azt a feladatot, hogy megteremtse az abortusz megengedhetőségének törvényi kereteit. Ez nem váratott sokat magára: az Országgyűlés elfogadta a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvényt, véget vetve ezzel a több évtizedes, alacsony szintű szabályozásnak.

A magzati élet védelméről szóló törvény vonatkozó rendelkezései alapján a terhesség csak veszélyeztetettség, illetőleg az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén, az törvényben meghatározott feltételekkel szakítható meg (súlyos válsághelyzet alatt értve azt az állapotot, amely testi vagy lelki megrendülést, illetve társadalmi ellehetetlenülést okoz).^[8] A törvényben meghatározott okok fennállása esetén a terhesség annak 12., 18., 20. illetve 24. hetéig szakítható meg, kivéve, amennyiben az állapotos nő életét veszélyeztető egészségi ok, vagy a magzathoz a szülés utáni élettel összeegyeztethetetlen rendellenesség áll fent – ebben az esetben a terhesség annak időtartamától függetlenül szakítható meg.^[9]

[5] 64/1991 (XII. 17.) AB határozat

[6] Kis, 1992, 118–133.

[7] 64/1991. (XII. 17.) AB határozat.

[8] 1992. évi LXXIX. törvény 5. § (1) és (2) bekezdései.

[9] 1992. évi LXXIX. törvény 5. § (3) bekezdése.

Első címében a támogatás lehetséges eszközeit és módozatait, második címében a terhesség megszakítását részletezi. Azonban megalkotásakor számos alkotmányellenes rendelkezést tartalmazott – ezekre mutatott rá az Alkotmánybíróság 48/1998 (XI. 23.) AB határozata. A legfőbb problémát a „súlyos válsághelyzet” fogalmának tisztázatlansága, és a fennállásának vizsgálata körüli egyoldalú rendelkezések alkották. Ezek kiküszöbölésére a 2000. évi LXXXVII. törvénnyel módosították a Magzatvédelmi törvényt, amely így mind tartalmában, mind szóhasználatában előrelépésként értékelhető.^[10]

A törvény számos pozitív, előremutató elemet tartalmaz, így például:

- a terhességgondozás és a várandósági pótlék törvényi szintre emelésével tényleges orvosi védelmet, illetve anyagi támogatást ad a terhes asszonyoknak, így a méhmagzatnak is (lényegében *de facto* veszi emberszámba a méhmagzatot);
- bevezeti a terhességmegszakítás előtti tájékoztatást;
- bevezeti a terhességmegszakítási kérelem benyújtását megelőző 3 napos „gondolkodási időt”.^[11]

Ugyanakkor fogalmilag vitás, hogy valóban nevezhetjük-e „magzatvédelmi törvénynek”: sem a magzat jogállásáról, sem annak jogairól nem szól, védelmének lehetséges módozatairól említést sem tesz.

III. A MÉHMAGZAT JOGKÉPESSÉGE ÉS SZEMÉLYISÉGI JOGI HELYZETE A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV RENDELKEZÉSEI ALAPJÁN

A méhmagzat státuszának és jogainak meghatározásakor ma, Magyarországon, elsősorban a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) rendelkezései az irányadók. Két terület emelendő ki, amelyek megteremtették a kérdés alapjait: a jogképességre, illetve a személyiségvédelemre vonatkozó szabályok.

1. A jogképességről általában

A Ptk. 2:1. § szakaszában található rendelkezések alapján minden ember jogképes: jogai és kötelezettségei lehetnek. Jogképességen a jogtudomány megfogalmazásában az ember azon képességét értjük, hogy jogokat szerezhessen és kötelezettségeket vállalhat, más szóval a polgári jogi jogviszonyokban jogalanyként szerepelhet.^[12]

A Polgári Törvénykönyv általános, elvi jelleggel mondja ki az Alaptörvényből, és ezzel összhangban több nemzetközi egyezményből (így pl. az Emberei Jogok Egyetemes Nyilatkozatából, valamint a Politikai és Polgári Jogok Nemzetközi

[10] Hámori, 2005, 7-16.

[11] Jobbágyi, 1994, 168.

[12] Hargitai, 2005, 121.

Egyezségokmányából) kiinduló rendelkezést: az emberek jogképessége a magyar jogban általános, egyenlő és feltétlen. A jogképesség általánossága azt jelenti, hogy minden élő ember jogképes a születéstől a halálig; emellett a magyar jog semmilyen olyan rendelkezést nem ismer el, mely bármilyen, emberek közötti megkülönböztetést tartalmaz.^[13] A jogképesség feltétlensége azt jelenti, hogy minden embert megillet a jogképesség, feltételhez, bármilyen jogilag releváns tény megtörténtéhez, megvalósulásához szükséges tényhez, cselekvéshez nem köthető. Egyenlőségén azt értjük, hogy a jogképesség terjedelme szempontjából nincsenek különbségek az emberek között. A jogképesség nemcsak az életkorra, nemre, fajra, nemzetiségre, felekezethez tartozásra tekintet nélkül egyenlő; minden más kifejezetten fel nem sorolt vonatkozásban is érvényesülnie kell.^[14]

A jogképességről lemondani nem lehet, mivel az nem alanyi jog, hanem a személy állapota, jogi lehetősége. Az ember minden irányú fejlődésének egyik biztosítéka, hogy polgári jogi jogképességi korlátozásokat még saját akaratával sem létesíthet, vagyis az ilyen jellegű szerződés vagy egyoldalú jognyilatkozat semmis.^[15] A jogképesség korlátozásának tilalma természetesen nem jelent jogérvényesítési kötelezettséget. Az ember csorbíthatatlan jogképessége alapján teljes szabadsággal dönt arról, hogy személyi és vagyoni jogait érvényesíti-e a gyakorlatban.

2. A méhmagzat feltételes jogképessége

A jogképesség az embert, ha élve születik, fogamzásának időpontjától illeti meg. A fogamzás időpontjának a születéstől visszafelé számított háromszázadik napot kell tekinteni; bizonyítani lehet azonban, hogy a fogamzás korábbi vagy későbbi időpontban történt. A születés napja a határidőbe beleszámít.^[16]

A kétezres években előtérbe került a méhmagzati jogalanyiség elismerésének kérdése: azaz, hogy a jogi szabályozás kerüljön-e összhangba azokkal a biológiai és erkölcsi tényezőkkel, amelyek az embert fogantatásától kezdve embernek ismerik el. Ezzel összefüggésben a magzat jogi sorsával kapcsolatos egyik legfontosabb létkérdés, hogy jogai a fogamzástól számíthatnak-e, avagy egy későbbi időponttól, netán csak a születéstől. Ezt azért fontos tisztázni, mert ha a magzatnak nincsen joga, akkor lényegében az anya szabadon rendelkezhet vele.

A fenti rendelkezésből egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a magzat a magyar jog szerint nem jogalany. Ugyanakkor a Polgári Törvénykönyv gondoskodik a megszületendő gyermek érdekeiről, s ezt technikailag a magzat jogképességének az élveszületés feltételéhez kötött elismerésével oldja meg. Ez a módszer

[13] Jobbágyi, 2004, 242.

[14] Bessenyei - Bíró, 2006, 23.

[15] Jobbágyi, 2003a, 29.

[16] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:2. § (1) és (2) bekezdései.

alkalmas arra, hogy a gyermek vagyoni érdekeit a megszületéséig fennálló függő jogi helyzettel biztosítsák. A hatályos jogi szabályozás szerint a méhmagzat jogképessége általános, egyenlő, de élveszületésétől függően feltételes.^[17] Ezalatt az értendő, hogy a jogképesség az olyan jogok vonatkozásában is az embert (és nem a méhmagzatot) illeti meg, amelyek még megszületése előtt keletkeztek. Ilyen esetben függő jogi helyzet áll elő, amely véglegessé azáltal válik, hogy létrejön a jogalany, vagy létrejötte meghiúsul. Ha létrejött, a jogok keletkezésük időpontjában illetik meg őt.^[18]

Összegezve ez annyit jelent, hogy az ember jogképessége az élveszületéssel kezdődik, de visszahat a fogamzás időpontjára, és a fogamzás időpontjától kezdve (az élveszületés feltételétől függő) jogképessége van a magzatnak. Ha ez a feltétel nem következik be, a jogképesség szempontjából úgy kell tekinteni, mintha meg sem fogant volna – ezen kívül azonban nincsen további kitétel megszabva: sem az életképesség és az sem, hogy az újszülött ember meghatározott ideig életben maradjon. (Ugyanakkor az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a feltételes jogképesség kategóriája nem alkalmas a magzat jogállásának, illetve a terhességmegszakítás kérdéseinek megoldására.^[19])

A fogamzás időpontja körüli évezredes bizonytalanságot napjaink orvostudományosa oszlatta el: a legújabb genetikai vizsgálatok alapján a magzat a fogamzás pillanatától teljesen azonos a kész emberrel. Ebből következik, hogy nem lehet a magzat jogalanyiságát teljes mértékben tagadni, mert ebben az állapotában is van, létezik a jog számára. Annak kimondása pedig, hogy jogképessége általános és egyenlő, különösen személyiségi jogai vonatkozásában jut jelentőséghez. Így például élethez való joga a tárgyi jog által teljes védelmet élvez, ha nem állnak fenn a törvényben meghatározott indikációs (terhességmegszakítási) okok, illetve az időhatár, és a jogellenes terhességmegszakítás végrehajtója a magzatelhajtás Büntető törvénykönyvbéli tényállását valósítja meg.

[17] Bessenyei - Bíró, 2006, 24.

[18] Polgári Törvénykönyv Miniszteri Indoklás.

[19] 64/1991. (XII.17.) AB határozat.

Méhmagzat, 7. hét^[20]

Az élveszületés orvosi szakkérdés, ezért az ennek tényét érintő vita igazságügyi orvosszakértői vélemény alapján dönthető el. Orvosszakértői bizonyítást kell lefolytatni akkor is, ha vitás a fogamzás ideje, tehát az, hogy a fogamzásra a születéstől visszafelé számított háromszáz napon belül mikor került sor. De bizonyítás rendelhető el annak megállapítására is, hogy a fogamzás ténylegesen a fenti rendelkezésben meghatározott fogamzási időpont előtt történt. Ennek kapcsán láthatjuk, hogy a Polgári Törvénykönyv által megjelölt fogamzási időpont egy megdönthető vélelem, amelyet az esetleges ellenbizonyítás lefolytatásáig igaznak kell elfogadni.

A gyakorlatban a méhmagzat feltételes jogképessége a leggyakrabban az öröklési jog területén merül fel. Az örökhagyó gyermekének törvényes öröklése nemcsak akkor nyílik meg, ha az örökhagyó halálakor életben van, hanem örököl akkor is, ha az örökhagyó halálakor már megfogant.^[21] Az élve születésig fennálló függő jogi helyzetre figyelemmel a méhmagzat a hagyaték dologi várományosa, azaz ha élve születik – mint törvényes örökös – a hagyatékot megszerzi. Ellenkező esetben azonban nincs öröklési joga. Kiesés esetén az öröklés csak azokra a törvényes örökösökre nézve nyílik meg, akik az örökhagyó halálakor életben vannak. Az öröklés megnyílásakor még meg sem fogant személy az örökhagyó után nem örökölhét.^[22]

[20] Forrás: <http://pastoraaronrobb.files.wordpress.com/2009/03/human-embryo2.jpg>

[21] Polgári Törvénykönyv Miniszteri Indoklás.

[22] BH 1987. 129.

3. A magzat gyámja

A gyámhatóság – kérelemre vagy hivatalból – gyámot rendel a magzat részére, ha ez a magzat jogainak megóvása érdekében szükséges. Gyám rendelését a magzat szülője, nagyszülője, az ügyész és a jegyző kérheti.^[23]

A fenti rendelkezés azon elvet erősíti, hogy a méhmagzat a feltételes jogképesség állapotában is létezik a jog számára, hiszen amikor jogainak megóvása érdekében gyámrendelést tesz lehetővé, kvázi „gyermeki” státuszba helyezi a magzatot. Az ezzel kapcsolatos szabályozás az 1959. évi IV. törvényben („régí Ptk.”) foglaltakhoz képest lényegében nem változott, a törvényalkotó egyedül a szóhasználatot (korábban: gondnok) pontosította, következetesen érvényesítve azt az elvet, hogy a kiskorú gyermek érdekvédelmét a gyám, a nagykorú embereket pedig a gondnok látja el. Kisebb változás továbbá, hogy a régi Ptk. 10. § szakaszával ellentétben a Polgári Törvénykönyv elhagyja azt a fordulatot, miszerint a gyámrendelés különösen akkor szükséges, ha gyermek és törvényes képviselője között érdekellentét van.

A magzatnak az élethez való joga alapján (amennyiben nem áll fent terhességmegszakítási ok) igénye lehet arra, hogy megszülethessen; ez állami eszközzel, bírói úton kikényszeríthető – ezen igényérvényesítési jog a hatályos magyar jogban is megtalálható, ugyanis ha a születendő gyermek érdekei, jogai születése előtt is védelemre szorulnának, akkor részére gyámot rendelnek.^[24] Ugyanakkor a gyám lényegében csak egy „nem létező személy, nem létező jogainak” védelmében járhat el – ezt a korábban hatályban volt Polgári Törvénykönyv Miniszteri Indoklása is alátámasztja, amikor kimondja, hogy a gondnok (jelenleg: gyám) csak a születés időpontjáig járhat el.

Gyámrendelésre különösen akkor kerül sor, ha a leendő anya kiskorú, vagy maga is gyámság alatt áll. Ezenkívül a szülő nem képviselheti gyermekét olyan ügyben, amelyben ő maga, házastársa, élettársa, egyenesági rokona vagy az ő törvényes képviselője alatt álló más személy a gyermekkel szemben ellenérdekű fél.^[25]

A gyám a magzat helyett, az ő nevében és érdekében gyámi jogkörrel jár el – a magzat „akarátát” közvetíti, és ez alapján fogad el, illetve tesz akaratnyilatkozatot.^[26] A gyám jogaira és kötelezettségeire abban az ügyben, amelyben a gyámhatóság kirendeli, a szülői felügyeletet gyakorló szülő jogaira és kötelezettségeire vonatkozó rendelkezések irányadóak.

Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a méhmagzat gyámja útján sem indíthat pert anyjának a terhessége megszakítására irányuló jognyilatkozata érvénytelenségének, vagy hatálytalanságának megállapítása iránt. A bíróságnak az ilyen

[23] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:3. § (1) és (2) bekezdései.

[24] Hámori, 2005, 7–16.

[25] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 4:163. § (1) bekezdése.

[26] Hámori, 1999, 8–17.

igényt tartalmazó keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül el kell utasítania, illetőleg – az eljárás későbbi szakaszában – a pert meg kell szüntetnie.^[27] Pedig ez az a vonatkozás, ahol a legerősebb az érdekellentét a törvényes képviselő és a magzat között – a hazai joggyakorlatban ez a kérdés a (később részletezett) „dávodi abortuszper” kapcsán kapott nagyobb jelentőséget.

4. A személyiségvédelem szabályozása

A Ptk. rendelkezései alapján mindenkinek joga van ahhoz, hogy törvény és mások jogainak korlátai között személyiségét szabadon érvényesíthesse, és hogy abban őt senki ne gátolja. Az emberi méltóságot és az abból fakadó személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani. A személyiségi jogok e törvény védelme alatt állnak. Nem sért személyiségi jogot az a magatartás, amelyhez az érintett hozzájárult.^[28]

Az emberi személynek, mint jogok alanyának, személyisége van. Fogalmának meghatározása számos tudomány vizsgálatának egyik központi kérdése. Másként törekszik meghatározni az emberi személyiséget az orvostudomány, a filozófia, a pszichológia, a hittudomány és a jogtudományok. Sőt, kimondhatjuk, hogy az emberi személyiség meghatározása nemcsak tudományáganként, hanem világnézetenként és történelmi koronként is változik. Ezért nem létezik az emberiség történetében általánosan elfogadott emberi személyiségfogalom.^[29] A hatályos magyar szabályozás alapját az állam által elfogadott nemzetközi egyezmények, az Alaptörvény és a Polgári Törvénykönyv normái, egyes közjogi ágak szabályanyaga, illetve az Alkotmánybíróság határozatai adják.

A korábban hatályban volt Polgári Törvénykönyv nem tartalmazott kimerítő taxációs felsorolást arra nézve, mit kell személyiségi jognak tekinteni, a vonatkozó 75. § inkább egy „generálklauzulának” volt tekintendő, melynek funkciója általános védelmet nyújtani mindenfajta személyiségi jogsérelemmel szemben. Ezzel ellentétben a jelenleg hatályos Ptk. – bár nem kimerítő jelleggel – de külön is nevesít egyes személyiségi jogokat, többek között az élethez, a testi épséghez és az egészséghez való jogot.

A szabályozás azonban továbbra sem tisztázza, hogy az egyébként feltételes jogképeséssel rendelkező méhmagzat rendelkezik-e ezekkel a jogokkal – ezzel a kérdéskörrel foglalkozó részletes szabályozást a törvényekben, illetve Alkotmánybírósági határozatokban, bírósági ítéletekben kell keresni.

[27] BH 1998.372.

[28] A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:42. § (1)-(3) bekezdései.

[29] Jobbágyi, 2002, 33.

5. Az egyes személyiségi jogok a méhmagzat vonatkozásában

Az élethez való jog, mint a legfontosabb alapjog, az Alaptörvényből fakad, amikor kimondja, hogy minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz^[30]. Ennek védelmét mindenekelőtt a büntetőjog hivatott szolgálni. Ugyanakkor, amíg a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény nem tartalmazott külön rendelkezést a magzat vonatkozásában, addig az Alaptörvény II. cikke rögzíti, hogy a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg. Erre tekintettel az Alaptörvény hatályba lépésekor felmerült a kérdés, hogy az újonnan bevezetett jogszabályi rendelkezés egyben a terhességmegszakításra vonatkozó törvényi szabályozás szigorítását is magával vonja-e? Az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalához is több ez irányú megkeresés érkezett, azonban a Hivatal álláspontja szerint a magzati életre vonatkozó rész beemeléseivel nem történt újítás a korábbi szabályozáshoz képest, vagyis a korábbi alkotmánybírói gyakorlattal összhangban az Alaptörvény szövegében is elválnak egymástól a „minden ember” élethez való joga, és a magzati életre vonatkozó védelmi kötelezettség. Ezáltal az alkotmányozó voltaképpen a korábbi alkotmánybírói mércét emelte be az Alaptörvény szövegébe. A magzati életre vonatkozó védelmi kötelezettség tehát nem koncepcionális újdonság a magyar alkotmányos rendszerben, a terhességmegszakítás hatályos szabályai pedig összhangban állnak az Alaptörvény emberi élet védelmére irányuló rendelkezéseivel.^[31]

Továbbra is tartja tehát magát az a felfogás, miszerint a magzat jogalanyisága, illetve élethez való joga sajátos: a függő jogi helyzet miatt nem abszolút, ugyanakkor, ha nem áll fenn a törvényben meghatározott terhességmegszakítási ok (indikáció), illetve időhatár, akkor az élethez való jog is abszolút mértékben védendő.^[32] Ilyenkor a méhmagzatnak a fogamzás időpontjától kezdve joga van megszületni – ezt hivatott elősegíteni a magzati gyám (korábban gondnok) intézménye is (ld. korábban). A téma hazánkban a legnagyobb sajtóvilágosságot az ún. „dávodi abortuszper” kapcsán kapta. A per a joggyakorlat és a jogelmélet számára is komoly tanulságokat hozott, rávilágítva e téren a jogalkotás hiányaira és ellentmondásaira.

Az ügy előzményének tekinthető a Miskolci Városi Bíróságon^[33] és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróságon^[34] 1997–1998 között lefolyt per, amelynek tárgya egy terhesség megszakítás, és az annak kapcsán felmerült magzati jogok védelme. Az elsőfokú bíróság a keresetet elutasította arra hivatkozva, hogy

[30] Alaptörvény II. cikk.

[31] Alapvető Jogok Biztosának Hivatalának közleménye a „Művi terhességmegszakítás szabályairól és a magzati élet védelméről” (2014).

[32] Hámosi, 1999, 8–17.

[33] Miskolci Városi Bíróság 16 P.27.863/1997. ítélete.

[34] Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság 3 PF.20.030/1998. végzése.

a méhmagzat jogképessége általános, egyenlő és feltételes, és jogképességének feltétele az élveszületés. Az ítélet szerint a méhmagzat gondnoka a születés előtt pert indíthat, de döntés csak akkor hozható, ha a gyermek jogképessé válik, vagyis megszületik – ebben az esetben azonban ez a rendelkezés nem alkalmazható, mivel a per tárgya a terhesség megszakítása, így a születés bevárásával a per okafogyottá válik. Az ítélet ellen a gondnok fellebbezett, időközben azonban az édesanya spontán módon elvetélt. Ezért a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság végzésével a pert megszüntette, és az elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyezte, megállapítva, hogy a magzatnak nincs perbeli jogképessége, ezért a keresetet idézés kibocsátása nélkül el kellett volna utasítani. ^[35]

A dávodi abortuszperben ^[36] a felperesi oldalon a kérelemre kirendelt ügygondnok által képviselt méhmagzat állt, alperesi oldalon pedig I. rendű alperesként a II. rendű alperes törvényes képviselője, és II. rendű alperesként a méhmagzat kiskorú édesanyja. A tényálláshoz hozzátartozik, hogy a II. rendű alperes édesanya gyermeke megtartásával kapcsolatban többször is ellentétes nyilatkozatot tett – ezzel arra engedve következtetni, hogy az orvosi beavatkozást kényszer hatására végeztetné el. (A gyámhivatal eseti gondnokot kirendelő határozatában a következő indoklás állt: „az édesanya személyiségét erőszakos ráhatással befolyásoló környezete miatt magzatát el kívánja hajtatni, ezzel pedig a magzat és az anya között érdekellentét áll fenn”.)

A magzat gondnoka keresetében kérte annak megállapítását, hogy a II. rendű alperes terhessége nem szakítható meg, I. és II. rendű alperes terhességmegszakítást kérő nyilatkozata érvénytelen, és a terhesség megszakítása sérti a méhmagzat felperes élethez való jogát. A keresetlevélhez egy letéti szerződés is csatolásra került, amely alapján egy meghatározott pénzösszeget helyeztek letétbe a felperes méhmagzat részére, amely felett (élve születés esetén) a szülést követően II. rendű alperes jogosult rendelkezni.

Az ügyben eljáró első fokú bíróság ítéletében megállapította, hogy a „méhmagzati életkorát élő felperesnek” az alkotmányban biztosított emberi élethez való jogát sérti a II. rendű alperesen végrehajtani tervezett abortusz, ezért az I. rendű alperesnek mint törvényes képviselőnek a terhesség megszakítására tett jognyilatkozatát hatálytalanítja, és II. rendű alperes ez irányú kérelme is semmis. Az indokolási részben a (hatályban volt) Polgári Törvénykönyv 8-9. §-a értelmezésével a bíróság megállapította a magzat perbeli jogképességét, és azt, hogy eseti gondnoka megindíthatta a pert. Megállapította továbbá a bíróság, hogy a II. rendű alperes terhességének megszakítására irányuló kérelme előterjesztésekor – környezete hatására – akarata szabad kinyilvánítására képtelen állapotban volt, ezért jognyilatkozata érvénytelen, figyelemmel korábbi, a gyermek megtartására vonatkozó nyilatkozataira is.

[35] Jobbágyi, 2004, 203.

[36] Kapcsolódó bírósági határozat: BH1998.372.

A bíróság a magzatot „személynek” tekintette, s leírja, hogy a „bíróság álláspontja szerint az emberi élet a fogantatástól a halálig egységes folyamat, így a magzatot az alkotmány 54. §-ában biztosított abszolút védelem – az élethez való jog – megilleti”. A bíróság csak azt vizsgálta, hogy a magzat kihordása nem veszélyezteti-e a II. alperes egészséghez és élethez való jogát, s orvos szakértői vélemény alapján úgy találta, hogy az összeütközés nem áll fenn. A magzat élethez való jogával szemben nem találta a bíróság azonos súlyúnak az I. rendű alperes által hivatkozott önrendelkezési jogot.^[37] Az ítélet meghozatalát követően az illetékes gyámhivatal visszavonta a gondnokot kirendelő határozatát, II. rendű alperes terhességének megszakítása pedig megtörtént.

Az ügyben előterjesztett fellebbezésekről a másodfokú bíróság végzéssel döntött, melyben a pert megszüntette, s a városi bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte. A végzés szerint a magzatnak nincs perbeli jogképessége, mivel jogképessége feltételes, az élveszületéstől függ. A magzatot a jogszerzés reménye – a letétbe helyezett összegre vonatkozóan – nem teszi jogképesé. A bíróság akkor járt el volna el helyesen a megyei bíróság szerint, ha idézés kibocsátása nélkül elutasítja a keresetlevelet.

A perben hozott döntések jelentős vitát váltottak ki mind a jogtudomány képviselői, mind a közvélemény és a média között. A jogi történéseken túl több értékes tanulmány született az ügy nyomán, melyek hatására a jogalkotás több joghézag felszámolásáról is gondoskodott, azonban kimerítő és mindenki számára elfogadható szabályozás a kérdéssel kapcsolatban a mai napig nem született.

A magzati jogképesség egyes kérdéseivel foglalkozott továbbá a Kúria 1/2008. PJE sz. jogegységi határozata, amikor egységes jogértelmezést kívánt kialakítani abban a kérdésben, hogy a genetikai rendellenesség következtében fogyatékos-sággal született gyermekek a saját jogukon igényelhetnek-e kártérítést a polgári jog szabályai szerint az egészségügyi szolgáltatótól amiatt, hogy a terhesség gondozás során elmaradt vagy hibás orvosi tájékoztatás következtében édesanyjuk nem élhetett a terhesség megszakítás jogszabály által biztosított jogával.

A szülők által ebben a tárgykörben előterjesztett keresetek vonatkozásában a bírói gyakorlat egységesen volt a tekintetben, hogy az orvos jogellenes magatartása (vagyis a tájékoztatás elmaradása) miatt egyrésztől a várandós anya önrendelkezési joga, másrésztől mindkét szülőnek a családtervezéshez fűződő joga is sérült, hiszen nem volt lehetőségük dönteni a fogyatékos gyermek megszületéséről vagy a terhesség megszakításáról. Ezeket az eseteket a nemzetközi szakirodalom az ún. *wrongful birth* esetkörként említi.

Nem volt ilyen egységes az álláspont azonban a gyermek azon kárigénye vonatkozásában, hogy a tájékoztatás hiánya miatt elmaradt terhesség megszakítás következményeként fogyatékkal kénytelen élni (ún. *wrongful life*).

[37] Jobbágyi Gábor: *A perképes magzat – A dávodi abortuszügy öt év után* (www.mno.hu/portal/150863)

Egyes bírósági döntések szerint ilyen esetekben a fogyatékossgal született gyermek saját jogon igényelhet kártérítést, tekintettel arra, hogy az orvosi mulasztás miatt sérültek az élethez, emberi méltósághoz, a legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez fűződő alkotmányos jogai. A kórház hibájából egy törvény által biztosított joggal való élés lehetősége elmaradt, és ennek következtében a fogyatékos gyermek a születésétől kezdve nem élhet teljes életet.^[38] A fenti álláspontot ellenzök véleménye szerint ugyanakkor ilyen kárigény a gyermek részéről nem terjeszthető elő, hiszen ebben az esetben a gyermek azért részesülne kártérítésben, mert megszületett, azaz az elmaradt haláláért kapna kártérítést, ami az élet védelmével összeegyeztethetetlen.^[39]

A jogegységi határozat végül arra az álláspontra helyezkedett, hogy a polgári jogi kárfelelősségi alakzat a fogyatékos gyermek esetében nem áll fent, az alábbi főbb indokokra tekintettel:

A hatályos jog a magzatot az élveszületésétől kezdődően tekinti jogképesnek, így a magzatnak – szüleiell ellentétben – abban a kérdésben, hogy megszülessen-e, vagy művi beavatkozással elvegyék az életét, nincs döntési jogosultsága, és ez nem vezethető le az élethez és az emberi méltósághoz való alapjogot biztosító rendelkezésekből sem.

A kártérítési felelősség általános szabálya mellőzhetetlen elemként írja elő a kár bekövetkeztét. A genetikai okból fogyatékkal született gyermek esetében semmilyen esély nem volt arra, hogy ép emberként élje az életét, így fogyatékos állapota nem mérhető egy korábbi ép állapothoz (vagy annak lehetőségéhez), legfeljebb a „nemléthez”. Ez utóbbinak „előnyösebb állapotként” való értelmezése azonban nyilvánvalóan a Magyar Köztársaság alkotmányos rendjébe ütközne.^[40]

A fentiekhez hasonló álláspontot fejtett ki a Kúria a BH 149/2009. sz. határozatában, amikor kimondta, hogy a gyermek amiatt, hogy az apja őt az édesanyja sérelmére elkövetett erőszakos közöszléléssel nemzette, személyhez fűződő joga megsértésének megállapítását nem kérheti, és ebből eredően kártérítési igényt sem érvényesíthet. Az apa által elkövetett bűncselekmény ugyanis a felperes létezésének forrása, és a „nemlélet” nem lehet a létezésnél előnyösebb állapotként értelmezni.

Az élethez való jog mellett még két, személyhez fűződő jog releváns a méhmagzat vonatkozásában: az emberi méltósághoz való jog, valamint az egészséghez való jog.

Az emberi méltósághoz való jog, mint az életminőséghez, önbecsüléshez kötött, valamennyi nevesített és nem nevesített személyvédelmi jog anyajoga, mögöttes jogforrása, amelyet kizárólag természetes személy vonatkozásában lehet említeni.^[41] Mivel a méhmagzat nem dolog, nem tárgy, hanem emberi

[38] EBH 2005.1206. sz. elvi határozat.

[39] Jász-Nagykún-Szolnok Megyei Bíróság 4/A.Pf.20.800/1992/8. számú ítélete.

[40] 1/2008. PJE sz. jogegységi határozat.

[41] Bessenyei - Bíró, 2006, 34.

személységet hordozó emberi személy, fejlődésének minden szakaszában megilleti az emberi méltóság tisztelete. Így nem lehet alanya öncélú kísérletezésnek, orvosi beavatkozásoknak. Ennek kapcsán csak olyan ok fogadható el, amely a méhmagzat javát, érdekét szolgálja.^[42]

Az egészséghez való jog olyan alkotmányos alapjog, amely az ember számára önállóságot, függetlenséget, mások általi háborítatlanságot követel, a jogrend egésze által biztosítottan, tehát nem is elsősorban polgári jogi védelmi eszközökkel.^[43] Ez a jog a méhmagzat kapcsán úgy értelmezhető, hogy joga van a méhen belüli háborítatlan fejlődéshez, és orvosi beavatkozás csak az adott egyedi méhmagzat érdekében történhet.^[44] (Czeizel Endre szerint ez az egészségesen születés jogával azonosítható.)

IV. ÖSSZEGZÉS

A magzati jogalanyiség és az abortusz megengedhetősége megosztja a társadalmat: a tradicionális, vagyis magzatvédő nézetek képviselői hasonló számban vannak jelen, mint a terhes nő teljes önrendelkezési jogát hirdetők. A magyar szabályozás és jogirodalom inkább azt az álláspontot képviseli, hogy a magzat létezik a jog számára, és meghatározott esetekben perbeli jogképességgel, személyhez fűződő jogokkal rendelkezik. Bár ezen jogai az élve születés feltételéhez kötöttek, a terhes nő önrendelkezési jogának számos törvényi előírás szab határt, erősítve ezzel a magzat jogainak érvényesülését.

Az élethez és az emberi méltósághoz való jog megfelelő érvényesülése nem csupán tűrést vár el a törvényalkotóktól, hiszen a magzati élet védelmével lényegében magát emberi életet részesítik védelemben. Erre a terhességmegszakítás feltételekhez kötése, az ezek hiányában elvégzett abortusz bűncselekménnyé minősítése, valamint feltételes jogképesség intézménye, ugyan korlátokkal, de lehetőséget biztosít.

IRODALOM

- Alapvető Jogok Biztosának Hivatalának közleménye a „Művi terhességmegszakítás szabályairól és a magzati élet védelméről (2014)
- Bessenyei Lajos – Bíró György (2006): *Személyek joga*. Novotni Kiadó, Miskolc.
- Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila (2008): *Emberi jogok*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Hámori Antal (1999): A magzati jogalanyisága és perbeli jogképessége a hatályos magyar jogban. *Magyar Bioetikai Szemle*, 4. szám, 8–17.
- Hámori Antal (2005): A magzatvédelem a magyar jogban. *Családi jog*, 1.szám, 7–16.

[42] Jobbágyi 2004, 245.

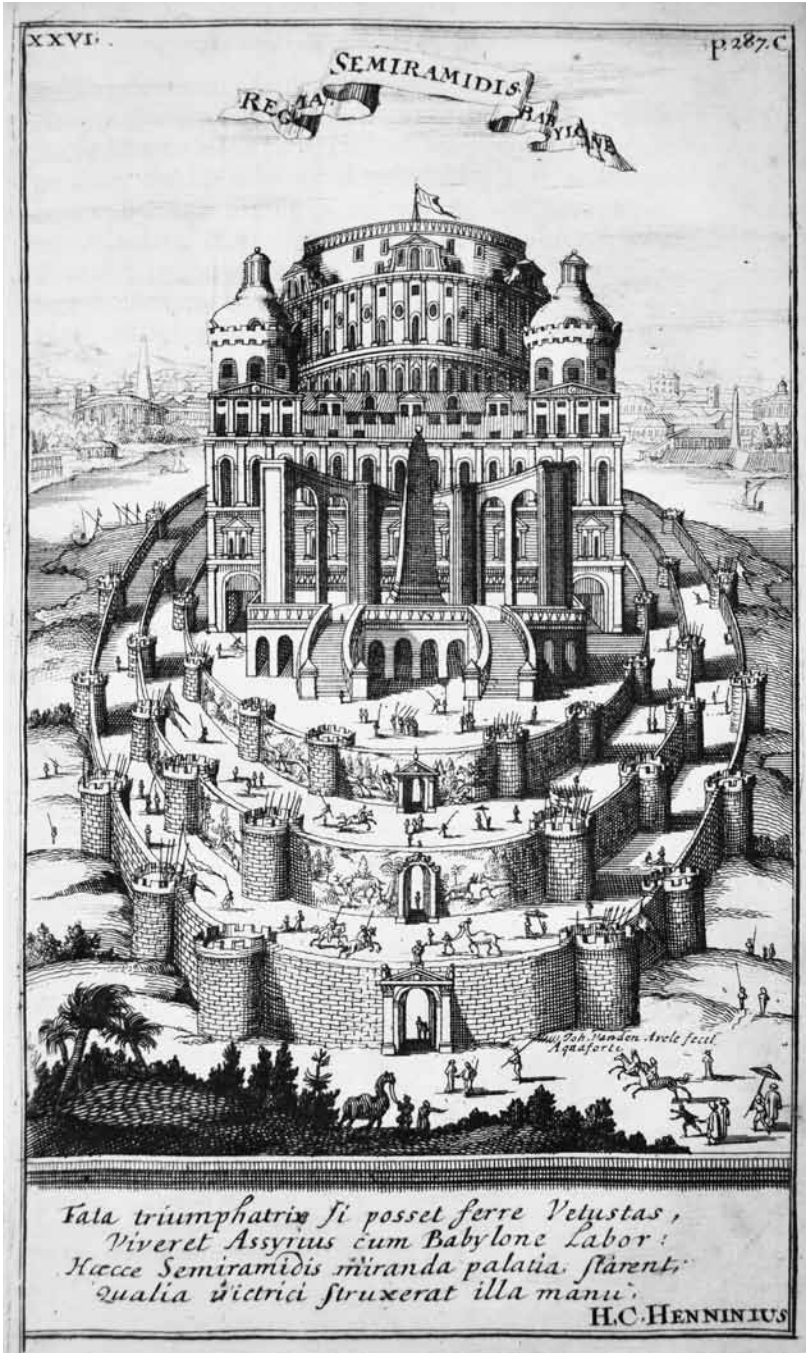
[43] Bessenyei – Bíró, 2006, 35.

[44] Jobbágyi, 2004, 246.

- Hargitai József (2005): *Jogi fogalomtár*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest.
- Jobbágy Gábor (2004): *Az élet joga*. Szent István Társulat, Budapest.
- Jobbágyi Gábor (1994): *A méhmagzat életjoga – Az abortuszlegalizáció konfliktusa*. Szent István Társulat, Budapest.
- Jobbágyi Gábor (2003): A perképes magzat – A dávodi abortuszügy öt év után. *Magyar Nemzet* www.mno.hu/portal/150863 (Letöltve: 2008 november 8.)
- Jobbágyi Gábor (2003): *Személyi és Családjog*. Szent István Társulat, Budapest.
- Kis János (1992): Az Alkotmánybíróság az élethez való jogról. *Jogtudományi Közlöny*, 3-4. szám, 118-133.

FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK, BÍRÓSÁGI HATÁROZATOK

- A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény
- Magyarország Alaptörvénye
- 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- BH.1987/129
- 1992. évi LXXIX. törvény a magzati élet védelméről
- BH.1998/372
- 64/1991 (XII. 17.) AB határozat
- Polgári Törvénykönyv Miniszteri Indoklása
- Európai Tanács 1046/86. és 1100/89. határozatai
- EBH.2005.1206.
- 1/2008. PJE sz. jogegységi határozat
- Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság 4/A.Pf.20.800/1992/8. számú ítélete

Q. Curtius Rufus, *De Rebus Alexandri Magni*, 1685.